

College-ba kerül. Ez az „előkészítés“ azonban itt négy évig tart, mialatt a diák elsajátítja a modern társadalmi élethez szükséges általános ismereteket. Természettudományok, nyelvek, társadalom- és államtudományok, lélektan, elméleti és gyakorlati gazdaságtan, művészettörténet teszi a *College* tananyagát. A diákság legnagyobb része a *College* elvégzésekor el is hagyja az egyetemet és csak kis hányaduk folytatja tanulmányait a mi főiskoláinknak megfelelő fakultásokon.

Az amerikai egyetemek életének érdekes jellemvonása a diákélet intézményes megszervezettsége. A diákok csinos, kertes, a modern lakástechnika minden vívmányával felszerelt épülettömbökben laknak, hoi a német „Burschenschaft“-okhoz hasonló „fivér“ és „nővér“-szövetségek erős szolidaritási kapcsolatokat fejlesztenek ki közöttük. A diák a polgári életbe való elhelyezkedése után is fenntartja kapcsolatait szövetségi „testvéreivel“ s alkalomadtán támogatja az arra rászorultakat.

Minden fakultásnak meg van a maga klubja, ahol a szórakozás és újságolvasás mellett állandó kulturrendezvények is helyet kapnak. Neves írók, művészek, újságírók, közéleti személyiségek váltogatják itt egymást előadásaikkal, felolvasásaikkal, amiket mindig élénk vita követ. Ezenkívül sportversenyek, koncertek, kirándulások teszik változatossá az amerikai diák életét. A tanárok és diákok közt nemcsak a szemináriumokban, de a magánéletben is szoros a kapcsolat.

A GEOPOLITIKAI RENDSZEREZÉS gondolata ujabban mind sűrűbb Európaszerte. A *D. Gusti* szerkesztésében megjelenő *Sociologie Românească* egyik legutóbbi száma pompás elemzését adja ezeknek a kísérleteknek. *Ion Conea*, a terjedelmes tanulmány szerzője azonban nemcsak bemutat és bírál, hanem olyan új és termékeny fogalom meghatározásra jut a geopolitikát illetően, hogy dolgozata gondolatmenetét szükségesnek tartjuk bemutatni.

Mi vetette meg a geopolitika alapját és tette életképesé — kérdi *I. Conea*. A világháború után előtérbe túlt területi kérdések, a gazdasági és nemzetközi kapcsolatok sok irányu összeszövődése: „a gazdagabb geográfiai tartalom“.

A geopolitika tulajdonképpen megalapítója, a svéd *Rudolf Kjellén* a geopolitika szót 1899-ben használta először, ami ekkor még egyjelentésű *Ratzel* politikai földrajzával. Rendszeres tudománnyá csak jóval később, *A világháború tudományos problémái* (1916) s *A rendszeres politika* (1920) című munkáiban dolgozta ki, hol a geopolitika egyik diszciplínája az egész politikai rendszert felölelő államtudománynak. A geopolitika e sajátos elhelyezése visszahat a Kjellén-féle geopolitika egész természetére s így vonásait elsősorban az az államtudomány határozza meg, amiben helyet foglal. Az állam viszont *R. K.* felfogásában nem elvont forma, hanem élettel teli objektív valóság. „Az állam — mondja — nem lebeg a felhőkben, annyira kötött a földhöz, mint az erdő bizonyos talajhoz“. Ezért azután az államot folyton növekvő, terjeszkedési ösztönnel bíró szervezetnek tekinti. Ez a szemléleti mód pl. a nagyhatalmakat nem csupán földrajzi, politikai és statisztikai tények halmazának veszi, hanem elsősorban a földi élet legnagyobb szerű megvalósulásainak. Végeredményben így a geopolitika az államot élő és fejlődő valóságában teszi tanulmány tárgyává, midőn az állam és föld összefüggését s a föld feltételeinek kihatását vizsgálja segédtudományai (topo-, morfo-, fiziopolitika) támogatásával. Ennek a geopolitikának a természetére igen jellemző, hogy Németországban szokatlan mértékben vert gyökeret. Többféle magyarázat lehetséges erre. *R. K.* legtöbb munkáját német nyelven

tette közzé s ezekben Németországot elsőrangú politikai értéknek tekintti. Azonkívül: eszméi forrása, illetve kiindulása kizárólag németek (*Ratzel, Schoene, Herman Wagner, Supan*). A mélyebb magyarázatot *Georges Hardy* abban látja, hogy Németország későn valósítja meg nemzeti egységét s még később lép a világpolitika színterére. A gyarmati terjeszkedés ösztöne csak a spanyol, portugál, angol, francia és orosz gyarmatosodás után lép föl s ha Bismarck még a gyarmati település ellen foglal állást, III. Vilmos már világhatalmi törekvéseket táplál. Ezek a világhatalmi álmok 1918-ban szétfeszültek, ma már azonban újra aktuálisak. E nemű jogaik igazolására a németek — egyebek közt — politikai-földrajzi iskolájukat is felhasználják. Érthető tehát R. K. geopolitikai eszméinek sikere, ki az államot — mint említettük — folytonosan növekvő szervezetnek tekintti. Ő fogalmazta meg a „tér-szomj“ fogalmát is, mely oly kellemetesen hangzik a németeknek. A németek az új tudományban (s itt magyarázzák félre Kjellént) nem csupán az eddig fennálló társadalmi formák s államrendszerek sajátosságából levezetett törvények s következmények leírását látják, hanem egyben politikai utmutatást is. Egy Kjellén tanítvány már így ír: (*Hennig-Körholz: Einführung in die Geopolitik*) „A geopolitika új tudománya igyekszik felfedni a különböző államok politikai eseményeire és a nép életére ható földrajzi befolyásokat, melyek öntudatlanul is rája építkeznek, hogy aztán erre vonatkozó szabályokat és törvényeket alkosson. Ezenkívül gyakorlati célzatu politikai utmutatásokat is nyújt...“

A geopolitika előbbi értelmezésének érdekes bírálatát adják, az egy *Montandon* kivételével, a francia geopolitikusok, köztük *Jacques Ancel*, „A politikai-földrajz helyett — írja — a geopolitika megnevezést használom, mégpedig azért, hogy megakadályozzam helytelen irányban való német kisajátítását. A Kjellén által elsőízben használt 'geopolitika' terminusa a görög politikai-földrajz egyenértékű kifejezője.“ Majd így folytatja: „Kétségtelen, hogy ez a geopolitika érdekes összetételben halmozza fel a tudásanyagot a földrajzismeret új és bőséges tényéből. A felfedező azonban, akinek érdemeit nem tagadjuk, csupán földrajztörvényeket dolgozott ki, melyek véletlenségből összhangba állnak Németország terjeszkedési vágyával. Ratzel uralkodó eszméit s a „tér“-ről szóló elméletét (félremagyarázva) az új iskola a rasszista politikusokkal és a hitlerizmus intellektüeleivel egyidőben fogadja el. A térérzék (*Raumsinn*) jellegzetes német nemzeti sajátosság, olyan nép érzéke, mely szűk térre összehusfolyva, tér-nélküli nemzet (*Volk ohne Raum*), mely előtt elsősorban a szomszéd államokat érintő térhódítás tűnik a legtermészetesebbnek.“ *Camille Valaux* szerint még Ratzel sem elfogulatlan. *Albert Demangeon* viszont egyenesen tagadja a geopolitika létjogosultságát: „Ha tudományként akar szerepelni — mondja — úgy meg kell állapítanunk, hogy a politikai földrajztól csak abban különbözik, hogy más a neve és német érdekeket szolgálnak a törekvései.“

Elesen kiemeli a geopolitika ujszerűségét az angol *Ernest H. Schort*. Szerinte „a föld leírásának tudománya, igazabb nevén geopolitika, egyesíti a régi földrajzot az embert és annak szociális magatartását elemző tudományágak megfigyelésével.“

Az olasz *Ernesto Massi* a geopolitikát, akár csak Kjellén, az államtudomány egyik diszciplínájának tekinti. Fogalmazásában a geopolitika a statológia egyik tudományága. Felveti azonban a kérdést, hogy ez az új tudomány nem tartozik-e a szociológia területéhez? A különböző társadalmi formák tanulmányozása természetesen ennek a tudománynak a vizsgálójási körébe is beletartozik s így a geopolitika a társadalomnak, a tár-

sadalmi valóságnak, illetve az államnak összetett, egységes és összefüggésekben gazdag látásmódja.

Ez volna nagy vonásokban a geopolitika mai német, francia, olasz és angol értelmezése. Conea szerint az angol Schort áll legközelebb az igazsághoz, mivel csak ő vette észre, hogy a geopolitikának elsősorban az államok közötti viszonylatok, a nemzetközi élet, egyszóval az államösszefüggések a tárgya. Ebben a vonatkozásban idézi Kemal Atatürk egy beszédét: „A népet vezető államférfi természetesen elsősorban saját nemzete létét és boldogságát igyekszik biztosítani. De egyidőben ugyanezt kell kívánnia minden nemzetiség részére. A világ eseményei e felfogás igazsága mellett szólnak. Sohasem tudhatjuk, hogy bizonyos események, amiket nagyon távolinak vélünk, nem ütnek-e vissza ránk is. Ezért kell az emberiséget egységes egésznek tekintenünk. Végeredményben ennek minden külön szervezete, közvetve bár, de megérzi az egész fájdmát.“ Ezt az idézetet Conea kiegészíti még Eden és Roosevelttel hasonló szellemű nyilatkozataival. A geopolitikai összefüggések mély meglátásáról tanuskodik még az idézeteknél is fokozottabb mértékben a föld népesség sűrűsödését, a technika fejlődését, a közlekedés gyorsulását felsorakoztató tényhalmaz, miknek következtében az államok közötti kapcsolat és összefüggés mind szorosabb. Az államok e szoros politikai és gazdasági összefüggése földünkön egészen új tünemény, ennek tanulmányozása új tudományágat követel. A politika viszont épp oly kevésbé szolgálhatja ezt a célt, mint a politikai földrajz. A német szerzők geopolitikai felfogásának ellenmondása abban áll, hogy a Ratzel politikai földrajza statikus, holott a politikai földrajz nem halott, statikus tudomány, sőt Ratzel felfogásában a legkevésbé: „A politikai földrajz az államot tanulmányozza. Viszont az állam nem kartografikus képzet, hanem élettani valóság.“ Végeredményben a geopolitika a mai német iskola értelmezése szerint nem lépi át Ratzel politikai földrajzának korlátait s ebben az értelemben nem is nevezhető új tudománynak. Geopolitika csak akkor, ha az államok egymásközi viszonylatait tanulmányozza, ha a földgömb politikai helyzetének tudománya. Természetesen vizsgálódása szűkebb térre is szorítkozhatik. Vonatkozhatik egyetlen államra, de mert ez sem szemlélhető környezetéből kiszakítva, tekintetbe veszi világpolitikai viszonylatát. Eszerint a geopolitika a földgömb politikai helyzetének általános és mély tudománya: vagyis a gazdasági s ebből következőleg a földrajzi erőforrások köré csoportosuló politikai erők versengésének történeti lefolyását szemléltető, tárgyilagos leírás. Mivel minden politikai mozzanat eredője földrajzi okokra vezethető vissza, a geopolitika elsősorban a föld gazdaságilag intenzív és lanyha pontjait magyarázza. (Érdekszférák vizsgálata. Pl. a Csendes óceán, mely köré mind sűrűbben fut össze az amerikai, orosz, japán, francia, angol érdekhálózat. Conea szavaival: „a Hawaii sziget-tenger úgy áll középen, mint a hálójába szövődő pók, belőle indul ki a politikai vonalhálózat.“) Miután a gazdasági élet központjai nem állandóak, az erőforrások apadásának vagy növekedésének arányában állandó a változás. A háborús veszéllyel fenyegető zónák így mindig más és más helyeken tűnnek fel. Az összetűzésekre alkalmat adó ok azonban mindig gazdasági és földrajzi eredetű. Pl. Az Olaszország és Anglia között lapangó konfliktus szintén geopolitikai eredetű, közös érdekzónáik a Földközi-tenger. Anglia az Itália részéről mindinkább fenyegető olasz imperialista törekvésekben a közeljövő veszélyét látja, (Mussolini: „Ha a Földközi-tenger Anglia részére *utvonal*, a mi számunkra *életfeltétel*. A történelem és földrajz is Itáliát jelöli ki a Földközi-tenger jövő urául.“)

Mire Anglia a Fokföld által próbálja a Gibraltár-Suezi utvonalat pótolni.

A geopolitika Conea szerint úgy alakul ki körvonalaiban, mint a földgömb politikai és gazdasági életének *aktuális* tudománya *földrajzilag megalapozva*. A nagy hadvezérek és államférfiak minden időben felismerték, ha nem tudatosan, egy ösztönösen politikai, kereskedelmi, gazdasági életük célravezető geopolitikai utirányát, miért is a geopolitika évszázadról-évszázadra kibontakozó történelem. Korántsem új tehát. Kjellén előtt is létezett, csak neve nem volt. „Ma részletesen ismerjük bolygónk alakulását s egész felszinen követni tudjuk a belső, földrajzi feltételeiben gyökerező világpolitikai játékot. A geopolitika tárgya kijelölt s bátran vághat ama hivatása elé, hogy földrajzi megegyezéseket, típusokat határozzon meg s végül törvényeket vezessen le azokból.“

(Domokos Aranka)

MEZŐGAZDASÁGI NEVELŐINTEZETEK A BALKANON. Kevesen tudják, hogy Amerikában *Rural Education Near East Fondation* (RENEEF) néven működik egy intézmény, amelynek célja a közel-keleti agrár lakosság műveltségi színvonalának a felemelése. A RENEEF eddigi tevékenységét Bulgáriára, Albániára, Görögországra és Palesztinára terjesztette ki. A RENEEF abból a felismerésből kiindulva, hogy a kultúr-színvonal felemelésének előfeltétele a gazdasági létalap megjavítása, legelőször is a mezőgazdasági termelést igyekszik fokozni. E célból pl. Bulgáriában 165 mezőgazdasági szakiskolát tart fenn, amelyeknek tanárait előzetesen Szófiában képezik ki. Az említett szakiskolák mind falvakon működnek s a tananyagukat kizárólag a helyi hatóságok, kultur-intézmények és szövetkezetek határozzák meg. A tantárgyak elsősorban a helyi szükségleteket törekednek kielégíteni s felölelik úgy a mezőgazdaság, mint a háztartás összes ágait. A RENEEF munkásságának figyelemreméltó mellékhatása a nyári gyermektáborok megszervezése. A nyári mezőgazdasági munkálatok alatt az otthon maradt gyermekeket nyári táborokba gyűjtik össze, ahol a Montessori és amerikai nevelőrendszerek alapján foglalkoztatják őket.

A ROMANIAI POLGÁRSÁG KIALAKULÁSAHOZ szolgáltattott érdekes adalékokat *Victor Jinga*, clujai Kereskedelmi Akadémiai tanár legutóbb tartott módszeresen felépített előadásában. Mindenekelőtt maga a (bourgeois) megnevezés érdekelte. Felsorolta különböző szerzők fogalom meghatározását, s kiderült, hogy eredményük korántsem azonos, a különböző szociológiai iskolák mind másként értelmezik. Szerinte — gazdasági szempontból — a burzsoázia az a társadalmi réteg, amely a gazdasági javak feldolgozásával és értékesítésével foglalkozik. Mint ilyen, korántsem egységes; három főcsoportba osztható (iparos, kereskedő, bankár) s így együttvéve teszi a polgári társadalmat. Ennek az uralkodó vonalban álló rétegnek sajátos a gondolkodása. Történelmileg ez a réteg szüntette meg a feudális privilégiumokat és alakította ki a tőkésrendi termelést.

Victor Jinga is éles különbséget tesz a nagy- és kispolgárság között. Míg a kispolgárság termelésének és árucseréjének célja életfenntartása, addig a nagyipari polgárság értékeket termel nagy gazdasági erőt képviselő ipari üzemein keresztül s árutermékei elhelyezése céljából sajátos politikai és gazdasági imperializmust manifesztál. Ezen a ponton érintette Victor Jinga a polgárság történeti fejlődését. A kispolgárság a XI-XV. századok alatt alakult ki, főképp az olasz városokban, Spanyolországban, Portugáliában és Dél-Németországban, a nagypolgárság viszont Európa